

Barnets rätt och omskärelse av pojkar

I två artiklar kommer Svensk Kyrkotidning i sommar att uppmärksamma frågan om barnets rätt och omskärelsen av pojkar. Den andra delen publiceras i nästa nummer. De två artiklarna diskuterar omskärelse av pojkar utifrån mänskliga rättigheter. Barnkonventionen och religionsfrihet används ofta som legitimeringsgrund för omskärelse.

Under senare tid har omskärelse av pojkar diskuterats i press och i sociala medier i Sverige. Det finns en enighet hos alla som yttrat sig om att omskärelse, om den utförs, ska göras på ett medicinskt betryggande sätt. Sedan går åsikterna i många riktningar. Flera debattörer har hävdat att denna åtgärd inte är medicinskt motiverad och att den inte borde tillåtas över huvud taget före 18 års ålder, och inte ingå i svensk sjukvårds arbetsuppgifter. Andra har hävdat att det handlar om en preventivt viktig medicinsk åtgärd. Argument har förts fram allt från att detta är en viktig identitetsskapande handling i en religiös eller kulturell kontext till att det inte spelar någon avgörande roll i det sammanhanget. Debatten har tagit upp barnets kroppsliga integritet och barnets religiösa identitet. Hänvisningar har gjorts till såväl främlings- och religionsfientlighet som till övergrepp motiverade av religion. I den pågående debatten har även personer med koppling till kyrkor i Sverige kommit till olika slutsatser.

I diskussionen ryms också frågor om på vilket sätt samhället ska vara sekulärt: ska religionens uttryck begränsas enbart till den privata sfären eller ska samhället bejaka att en mångfald av livsåskådningar och religioner får manifesteras sin övertygelse? Och i så fall, var går gränserna för detta?

Från i stort sett alla håll argumenteras utifrån mänskliga rättigheter där såväl Barnkonventionen som religionsfrihet används som legitimeringskälla. Genom att hänvisa till vad som uppfattas vara intentionen i bindande konventionstexter läggs kraft bakom argumenten. Eller så söker man få till stånd en ny tolkning av dessa texter utifrån en svensk kontext. Olika synsätt tenderar alltså att föra upp argumenta-

tionen kring omskärelse av pojkar till en nivå som därtill skapar en konflikt mellan olika rättigheter som tillskrivs barnet utifrån Barnkonventionen.¹

Manlig omskärelse förekommer i stora delar av världen vid olika ålder och av skilda skäl. Den utförs av religiösa, kulturella, sociala eller medicinska/hygieniska skäl och görs vanligen neonatalt eller under de första levnadsåren. För judar, muslimer och vissa östligt och orientaliskt ortodoxa kristna är omskärelsen en del av den religiösa seden. Hos flera etniska grupper i östra och södra Afrika är omskärelsen en del av den manliga initiationsriten och görs då under tonåren. Omskärelse görs inte enbart av religiösa skäl. I USA, Kanada, Australien, Filippinerna, Korea m.fl. länder görs det även av medicinska/hygieniska eller sociala skäl. I studier från t.ex. Filippinerna, Korea, Kenya, Uganda och Tanzania anges också sexuella argument. Antalet omskurna män i t.ex. Storbritannien eller USA/Kanada har skiftat starkt över generationer, på ett sätt som inte alls motsvaras av förändrad religiös tillhörighet. Det finns trender som ökar eller minskar antalet omskärelser – baserade på allt från estetiska till medicinska skäl, inklusive prevention av HIV. WHO beräknar att ca 35% av världens manliga befolkning är omskuren, varav ca två tredjedelar är muslimer.²

I denna artikel avser vi att argumentera för rätten till omskärelse av pojkar i en religiös och kulturell kontext. Genom att sätta denna i relation till de bindande konventionstexterna och deras internationella tolkningsram vill vi bredda förståelsen av barnets religionsfrihet som en del i barnets rätt.

Religion och identitetsskapande riter

Religioner erbjuder den enskilda

människan inte enbart en tro utan också riter, exempelvis i samband med livsavgörande händelser. Det finns grundläggande handlingar som tillhör religionernas kärna och som för individen blir uttryck för tro och religiös tillhörighet.

En av de riter som är grundläggande i judisk tro är omskärelse av pojkar – *b'rit milah*. I samband med detta namnges också pojken. På den nyfödde pojken avlägsnas förhuden från det manliga könsorganet på pojkens åttonde dag. Ingreppet utförs inte för att göra barnet till jude, det är varje barn som fötts av en judisk mor, utan för att bekräfta förbundet med Gud och fira att fadern till sonen överför judisk identitet och samhörighet med sin judiska familj. Omskärelse föreskrivs i den Hebreiska bibeln, bland annat i 1 Mos. 17:10-14 och 3 Mos. 12:3, och är obligatorisk för nyfödda judiska pojkar och för konvertiter inom ortodox, konservativ och reformjudisk tradition. Idag är det också vanligt med en särskild ceremoni för att välkomna och namnge en judisk flicka. Denna lyfter fram kvinnans roll och symboliserar att hon ska fostras i judisk tradition. Det finns grupper inom judendomen som söker förnyelse och alternativa sätt att fira *b'rit milah* som inte kräver fysiska ingrepp.

Inom islam är omskärelse, *khitan*, på motsvarande sätt ett tecken på religiös tillhörighet. Det föreskrivs inte i Koranen, men nämns flera gånger i haditherna. Det finns ingen föreskriven tidpunkt för genomförandet, men muslimska pojkar är oftast lite äldre än de judiska när de omskärs. I många länder sker det runt sjuårsåldern, i andra så tidigt som i spädbarnsåldern eller så sent som i puberteten. Bland muslimska

lärdla går uppfattningarna isär om huruvida khitan är obligatoriskt eller bara en stark rekommendation. Den krävs inte av den som konverterar till islam. Inom islam finns dessutom grupper som motsätter sig omskärelse och inte praktiserar denna sed.

Även vissa kristna kyrkor, framför allt koptiska och ortodoxa kyrkor i Nordafrika och Mellanöstern, praktiserar omskärelse av pojkar med hänvisning till att Jesus omskars som spädbarn.

Religions- och övertygelsefrihet

Globalt är religions- och övertygelsefrihet³ en viktig fråga eftersom denna rättighet nekas människor i många länder. En sammanställning av de internationella dokument – FN:s deklarationer och konventioner, auktoritativa uttalanden från FN-systemet, ILO, Europarådet, EU m.fl. – som täcker in denna rättighet utgör över 500 sidor tätt skriven text.⁴ Trots textmängden råder i stort överensstämmelse om ordalydelsen för rättigheten som den uttrycks i *Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter* (artikel 18):

Envar skall äga rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att bekänna sig till eller antaga en religion eller tro efter eget val och frihet att ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, iakttagande av religiösa sedvänjor, andaktsövningar och undervisning.

Inskränkningar i utövningen måste vara angivna i lag och vara nödvändiga för att skydda den allmänna säkerheten, ordningen, folkhälsan, sedligheten eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

De kommittéer som finns knutna till de olika konventionerna utvecklar och antar *General Comments* som anger tolkning och riktlinjer för tillämpning av de olika konventionerna. I *General Comments* till Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter konstateras att ”religion och övertygelse” hör till det som är skyddat. Friheten omfattar teistiska, icke-teistiska och ateistiska övertygelser. Övertygel-

se och religion ska därmed uppfattas brett. Det är intressant att se att ingen av de internationella eller regionala instrumenten för mänskliga rättigheter har definierat innebörden i religion. Det är snarast en sfär som finns i åtanke och som fångas in genom att tala om tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.⁵

General Comments berör även rätten till utövning av religion och praktisk handling för den individ som har en religiös trosuppfattning. Rätten till religionsutövning omfattar en variation av rituella och ceremoniella handlingar som direkta uttryck för tron, såsom byggande av platser för tillbedjan, bruk av rituella föremål och symboler samt att hålla helg- och vilodagar. Vidare anges att rätten kan inkludera att hålla dietregler, bära distinkta kläder som huvudbeklädnad och att delta i riter vid särskilda tillfällen i livet etc.

Europarådets konvention om mänskliga rättigheter har samma breda utgångspunkt. Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Här uttrycks tydligare att denna rätt innefattar frihet att byta religion. Utövningsmoment som anges är gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer. Också i Europakonventionen finns möjligheten till inskränkningar som är angivna i lag. Genom Europadomstolens beslut blir några tolkande drag tydliga. (1) Man undviker att ta upp en kränkning under religions- och övertygelsefrihet (artikel 9) om andra artiklar kan användas; (2) Man skiljer religionens kärna som aldrig får inskränkas från manifestationer av religion som i vissa fall kan begränsas; (3) Man tillämpar begreppet *margin of appreciation* som återlämnar handlingsutrymme till enskilda stater att tolka religionsutövningen.⁶

I Sverige har diskussionen om religionsfrihet historiskt präglats av statskyrkosystemet. Därför har den viktigaste aspekten av religionsfrihet i vårt land kommit att handla om rätten att slippa tillhöra majoritetssamhällets religion. Den har också präglats av en protestantisk religionsförståelse, där tanke, tro och lära står i centrum. Det som ska skyddas av religionsfriheten

har kommit att bli tron och det som äger rum i en gudstjänstlokal. Det moderna samhällets framväxt har ytterligare stärkt denna privatisering av religionens uttryck. Det som kommer till korta är vad den svenska lagen inklusive Europakonventionen benämner som sedvänjor och ritualer och som är skyddade av religions- och övertygelsefriheten.

Globalt gäller frågan om religionsfrihet skyddet för en individ att inte kränkas i sin övertygelse eller religionsutövning medan den i Sverige också kommit att handla om statens rätt att begränsa individens religionsutövning.

Barnets rätt till skydd och välbefinnande

I Barnkonventionens inledning hänvisas till ”vikten av hänsyn till varje folks traditioner och kulturella värden när det gäller barnets skydd och harmoniska utveckling”, liksom till barnets rätt till omvårdnad och skydd. Huvudprinciper i Barnkonventionen är förbudet mot diskriminering (artikel 2), barnets bästa i främsta rummet (artikel 3), barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) och rätten att få komma till tals (artikel 12). Principerna tar alltså upp aspekter som har med fysiskt välbefinnande att göra, men också med aspekter relaterade till socialt, moraliskt och kulturellt välbefinnande. Vid beslut som berör barn bör dessa huvudprinciper vara vägledande.

Förbudet mot diskriminering ger barnet rätten att vara annorlunda och att skyddas från diskriminering utifrån ett antal kriterier. Beslut som rör barn bör föregås av en diskussion om i vilken mån beslutet leder till att någon grupp barn diskrimineras, eller om det bidrar till att minska diskrimineringen av vissa grupper.

Konventionen understryker att ’barnets bästa’ ska ges prioritet vid alla beslut och handlingar som rör barnet oavsett om de görs av allmänna och privata aktörer. ’Barnets bästa’ är ett ”öppet koncept” där en helhetsbedömning ska göras av barnets situation såväl socialt som kulturellt, religiöst och vetenskapligt.⁷ Vid denna bedömning spelar barnets ålder, kön

och familjesituation roll, liksom barnets egna förutsättningar och behov. Det som är bäst för vissa barn behöver inte vara det för andra barn. FN:s Barnrättskommitté har uttalat att 'barnets bästa' måste stå i samklang med konventionens anda.

I artikel 6 om rätten till liv finns tillägget att det handlar om såväl överlevnad som utveckling, dvs. om rätten till hälsovård och skydd mot skada och övergrepp som hotar liv och hälsa och om rätten till utveckling vilket inkluderar utbildning och social, moralisk och andlig mognad.

Inom forskningen om barn har olika syn på barns växt och mognad fått genomslag. Längre ansågs barns utveckling ske regelbundet och stegvis, i olika stadier, och såväl medicinsk som psykologisk och pedagogisk forskning har ägnats åt att beskriva dessa stadier.⁸ Det pågår idag en diskussion om barns aktörskap som lägger betydligt större vikt vid barns kompetens och förmåga att styra och påverka sitt och andras liv än vad som tidigare varit vanligt.⁹

Barnkonventionen och föräldrarnas ansvar

Föräldrarnas ställning är stark i Barnkonventionen. Redan i inledningen nämns familjen och föräldrarna som barnets naturliga uppväxtmiljö som, om den präglas av "lycka, kärlek och förståelse" ger barnet möjlighet att utvecklas till en harmonisk person. Föräldrarna (eller vårdnadshavarna, om föräldrarna inte kan ta hand om sitt barn) har enligt artikel 5 rättigheter och skyldigheter att "på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention". Staten ska respektera deras ansvar för sitt barn. Artikel 18 klargör att föräldrarna gemensamt bär ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Statens ska bistå föräldrarna bland annat genom utveckling av institutioner, inrättningar och tjänster för vård av barn. Endast i undantagsfall, t.ex. om barnet utsätts för övergrepp eller vanvård eller föräldrarna av någon anledning är oförmögna

att ta hand om sitt barn, ska staten kunna ta över ansvaret och placera barnet hos andra vuxna som på ett bättre sätt kan uppfylla föräldrarnas förpliktelser.

Det är alltså tydligt att det är föräldrarna som har huvudansvaret för barnets fostran och välbefinnande, men det är inte en oinskränkt rättighet att bestämma över sina barn. Denna begränsas av två principer: föräldrarna måste ha barnets bästa för ögonen och de måste ta hänsyn till barnets utveckling och dess rätt till inflytande i takt med ökad mognad. Att principen om barnets bästa inte bara läggs på staten som något att ta hänsyn till i alla beslut som rör barnet, utan även på föräldrarna, visar att konventionen tilltror föräldrarna förmågan att i de flesta fall vara de som kan bedöma vad som är barnets bästa.

Frågan om i vilken takt barns kapacitet till självbestämmande växer och i vilken grad deras egen vilja bör få tydliga genomslag i beslut som berör dem är komplicerad. Sociala och kulturella mönster präglar vilka förväntningar som riktas mot barn och vid vilken ålder de anses mogna nog att fatta beslut för sig själva på olika områden. I vissa kulturer förväntas barnen följa i föräldrarnas fotspår och se dem som auktoriteter långt upp i vuxenlivet, i andra förväntas barn frigöra sig från föräldrarna och gå sin egen väg.

Att föräldrarna ska ta hänsyn till barnets tilltagande förmåga visar att föräldrarna har skyldighet att lyssna till barnet och låta dess vilja och uppfattningar vägas in i sina beslut om sådant som rör barnet. Barnkonventionen ger inga tydliga anvisningar i form av t.ex. åldersgränser för hur denna ökande mognad och förmåga växer, utan det är en bedömningsfråga för varje barn. I Sverige stipulerar Lag (1998:1593) om trossamfund att barn som fyllt 12 år inte kan inträda eller utträda ur ett samfund utan eget samtycke (§ 4). I Sverige ges barn alltså en form av vetorätt men egentligen ingen initiativrätt.

GÖRAN GUNNER

TD, docent, Svenska kyrkans forskningsenhet

MARIA KLASSON SUNDIN
Doktorand, lärare vid Pastoralinstitutet i Uppsala

KJELL-ÅKE NORDQUIST
FD, docent, forskningsutvecklare, Teologiska högskolan Stockholm

BIRGITTA RUBENSON
MD, lektor, Institutionen för folkhälsovetenskap vid Karolinska Institutet

Noter

1 Konflikter mellan olika rättigheter innefattar inte sällan konflikter mellan yttrandefrihet och rätten att inte diskrimineras eller religionsfrihet och kvinnors rättigheter. Se t.ex. Brems, Eva, (red), 2008. *Conflicts between Fundamental Rights*. Antwerpen: Intersentia, 690 s.

2 *Male circumcision: global trends and determinants of prevalence, safety and acceptability*, 2007. The London School of Hygiene and Tropical Medicine, the World Health Organization and the Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). UNAIDS / 07.29E / JC1320E. Geneva, 41 s.

3 Vi är medvetna om att den svenska beteckningen för denna rättighet varierar men har här valt att använda religions- och övertygelsefrihet. Se även Svenska Missionsrådets hemsida: www.missioncouncil.se/verksamheter/religions-och-overtygelsefrihet/

4 Scalabrino, Michelangelo, 2003. *International Code on Religious Freedom*. Leuven: Peeters Publications, 630 s.

5 Lerner, Natan, 2000. *Religion, Beliefs, and International Human Rights*. New York: Orbis Books, 183 s.

6 Så får t.ex. universitetet i Istanbul rätten att förbjuda studenter med skägg eller huvudduk utifrån det lokala sammanhanget. På helt andra grunder kan Frankrike förbjuda huvudduk medan ett tredje land skulle kunna bedömas annorlunda utifrån deras lokala kontext. I andra fall är Domstolen tydlig när man t.ex. säger att kosherslakt utgör en viktig aspekt av den judiska religionens utövning och därför täcks in och är en rättighet garanterad av Konventionen, nämligen rätten att utöva sin religion genom ritualer som innefattas i Artikel 9.

7 Schiratzki, Johanna, 2005. *Barnets bästa i ett mångkulturellt Sverige. En rättsvetenskaplig undersökning*. Uppsala: Iustus förlag, 205 s.

8 Det är värt att observera, att denna forskning bedrivits i västerländsk miljö.

9 Se t.ex. James, Allison & James, Adrian, 2008. *Key Concepts in Childhood Studies*. Los Angeles: Sage Publications, 152 s. och Archard, David, 2004. *Children: Rights and Childhood*. London: Routledge, 247 s.

★ Även publicerad på hemsidan